

Відгук

офіційного опонента на дисертацію

Дейнеки Артемія Вадимовича

«ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АКТОРНО-МЕРЕЖЕВОЇ ТЕОРІЇ ДЛЯ
СОЦІОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ АГЕНТНОСТІ»

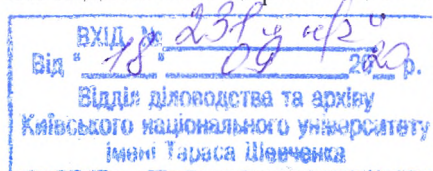
Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата

соціологічних наук, спеціальність 22.00.01 – теорія та історія соціології

Попри все більшу популярність в гуманітарних науках, акторно-мережева теорія (АМТ) продовжує розвиватись в дещо паралельному вимірі соціологічного теоретизування, залишаючись відірваною від його класичної спадщини. Парадигмальні установки та основні соціологічні концепти, якими прийнято оперувати в соціологічному дискурсі, залишаються дещо відірваними від світу соціальної реальності, яку пропонує Бруно Латур зі своїми колегами. Вони в кращому випадку стають об'єктами критики теоретиків АМТ, а в гіршому – просто ігноруються, за словами самого Латура, неначе старі замки, які не треба завойовувати, а можна просто обійти.

Концептуально зблизити ці паралельні соціологічні світи ставить собі за мету Дейнека Артемій Вадимович в своїй дисертації «ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АКТОРНО-МЕРЕЖЕВОЇ ТЕОРІЇ ДЛЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ АГЕНТНОСТІ».

Автор зосереджує свою увагу саме на аспекті агентності, як одному з центральних напрямків соціологічного теоретизування, що визначає основоположні гносеологічні та онтологічні підвалини царини цієї науки. Попри

те, що в сучасній реальності все більшу роль відіграють різноманітні технологічні складові, класичний соціологічний інструментарій ігнорує їх агентну потенцію та приписує їм другорядну роль. Натомість інструментарій АМТ є чутливим до агентності всіх не-людських акторів. Щоб артикулювати його евристичний потенціал, автор пропонує проаналізувати його в контексті основних підходів до розуміння агентності традиційної соціології.

Робота справляє враження ґрунтовної та аналітичної. В теоретичних роботах складно знайти новизну одержаних результатів, але присутня новизна – авторська скрупульозна систематизація соціологічних аспектів АМТ, зокрема проблеми агентності, як у її внутрішньому контексті, так і в контексті хрестоматійних соціологічних теорій, – свідчить про отримання нового результату дисертаційного дослідження.

Перший розділ присвячено розгляду місця акторно-мережевої теорії в сучасному соціологічному знанні. Автор акцентує “сучасність” АМТ через аналіз множинності та гетерогенності цієї теорії, та через огляд контекстів позиціонування даного підходу в сучасному теоретичному дискурсі соціології. Зокрема автор розрізняє три основні можливості тлумачення позиції АМТ в соціальних науках: 1) як інструментарій для дослідження науки; 2) як розвиток галузі матеріальної семіотики; 3) як повноцінний альтернативний соціологічний проект.

Другий розділ присвячено аналізу витоків дуалізму людських та не-людських складових соціального життя у класичних теоріях соціальної дії через приціл теоретичної рамки “антропології Модерну” Бруно Латура. Обґрунтовується зв'язок цього дуалізму із класичною соціологічною дилемою агента і структури в теоріях Макса Вебера, Альфреда Шюца, Толкота Парсонса та Ентоні Гідденса. Відштовхуючись від цього автор доводить евристичну обмеженість підходів до соціальної дії, що так чи інакше концептуалізують її в рамках суб'єкт/об'єктної системи координат.

Нарешті в третьому розділі автор досліджує евристичний потенціал ANT для створення соціологічної концепції дії за межами дуалізму природи та культури. Цінним є ґрунтовне дослідження автором семіотичних витоків АМТ, що дає змогу цілісно та повно осмислити підґрунтя природи агентності в цій теорії. Не менш цінним є дослідження евристичних потенцій теорії в контексті політичних, екологічних та гендерних аспектів соціальної реальності.

Незважаючи на повноту і змістовність проведеного дослідження, до роботи викликає низку критичних зауважень та коментарів:

- 1) Дискусійним є визначення певних аспектів наукової проблеми дослідження, що зокрема полягає в браку «наукових уявлень про теоретичний зв'язок між ANT і класичними соціологічними теоріями дії». Потребує більшої аргументації й доведення твердження, що цей брак має місце, що він є проблематичним та справді може впливати на евристичний потенціал АМТ.
- 2) Ідентифікація автором саме трьох альтернативних моделей позиціонування акторно-мережевої теорії в дискурсі сучасного соціологічного теоретизування викликає питання про відсутність інших інтерпретацій АМТ, зокрема АМТ як розвитку конструктивістського підходу в соціології, АМТ як релятивістської соціології, чи АМТ як “нового реалізму”.
- 3) В контексті аналізу генеології основних концептів й принципів АМТ, робота виграла б від ретельнішого та повнішого аналізу її генези, аксіоматики та зв'язків з контекстом саме французької соціологічної традиції. Йдеться насамперед про зв'язку Еміля Дюрґкайма та П'єра Бурдьє. Хоча Бруно Латур і протиставляє своє бачення соціального виміру обом цим авторам, й постфактум проводить генезу свого підходу від опонента Дюрґкайма – Габрієля Тарда, а критичну соціологію Бурдьє робить чи не основним об'єктом своєї критики, розвиток його теорії важко уявити без рефлексій та паралелей з хрестоматійною французькою

традицією. Тим більше Латур сам відкрито підкреслює цінність для нього практичних досліджень молодого Бурдьє. До того ж доцільним було б включити в аналіз понятійного апарату класичних теорій соціальної дії і теоретичні доробки П'єра Бурдьє, його спробу подолати проблему дуальності агента/структури через поняття габітуса та практики.

- 4) Потребує більшої аргументації вибір конкретних тем для розкриття пізнавального потенціалу акторно-мережевої теорії в контексті аналізу сучасних суспільних викликів. Чому саме ці теми (чи справді, саме вони?) є актуальними для дослідження нашого суспільства?

Втім, висловлені зауваження й побажання загалом не применшують проведену у дисертації роботу, не заперечують внесок Артемія Дейнеки до соціологічного дискурсу, зокрема щодо виявлення евристичного потенціалу актор-мережевої теорії для соціологічної концептуалізації агентності та відповідного прикладного застосування цього інструментарію до нових аспектів соціальної реальності.

Наукове дослідження А. В. Дейнеки є структурованим, методично завершеним. Послідовно й логічно розкрито, проаналізовано й аргументовано винесені на захист положення. Висновки логічно випливають з проведеного дисертантом теоретичного дослідження, є чіткими та добре сформульованими, логічно пов'язані із завданнями.

Основні положення дисертації Дейнеки А. В. повністю відображено в публікаціях автора. Зміст дисертації адекватно відтворено в авторефераті. Робота також пройшла належну апробацію на наукових конференціях.

Зміст роботи, об'єкт і предмет дослідження, основні положення й результати відповідають спеціальності, з яких дисертація подана до захисту. Дисертація та автореферат написані грамотно, відчувається авторський стиль. Виклад змісту дослідження легкий, логічний і послідовний. Дослідження свідчить про ґрунтовну професійну підготовку дисертанта, вказує на зацікавленість у предметі роботи.

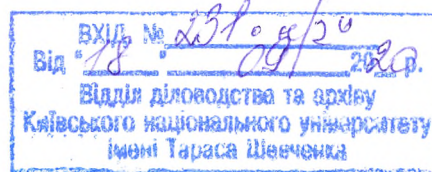
Підсумовуючи, вважаю, що А. В. Дейнека розв'язав важливе наукове завдання, яким є збагачення аналітичного арсеналу соціології евристичними моделями та концептами актор-мережевої теорії задля повнішого й адекватнішого розуміння нових аспектів сучасності, в першу чергу технологічних та екологічних. Дисертація Дейнеки А. В. «ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АКТОРНО-МЕРЕЖЕВОЇ ТЕОРІЇ ДЛЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ АГЕНТНОСТІ» є самостійним, довершеним дослідженням, положення якого характеризуються новизною та обґрунтованістю. Робота відповідає всім вимогам МОН України, що висувують до робіт на здобуття наукового ступеня кандидата наук, зокрема вимогам пунктів 9, 11, 12 положення про «Порядок присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю за спеціальністю 22.00.01 – теорія та історія соціології.

Підпис Солодько С.Ю.
Завіряю [Signature]
Зав. відділом кадрів
Інституту соціології
НАН України, м.Київ
18.09.2020

Офіційний опонент,
кандидат соціологічних наук,
науковий співробітник відділу соціальної психології
Інституту соціології НАН України

С. Ю. Солодько

16 вересня 2020 року

[Signature]